

послуху Богу. Фігура Аристотеля використовується у значенні допоміжного апологетичного фактору. В одному випадку апеляція до його особистості служить механізмом критичного вибору між цінностями традицій Афіни / Єрусалим на користь «лінії Авраама». В іншому випадку його ім'я наводиться в якості авторитету, що орієнтує у напрямку критичного осмислення цінності самотності на користь усвідомлення її духовного піднесення і можливого падіння. Апологетика релігійно-теїстичної парадигми Г.С. Сковородою не супроводжується відкритим і войовничим засудженням філософії Аристотеля. Український філософ закликає не відкинути його вчення, але критично поміркувати над ним у співвіднесенні з «авраамічною» культурою.

Література

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Завіту. – К.: Біблійні товариства, 1995. – 960+296 с.
2. Преподобного отца нашего Исаака Сирина слова о подвижничестве. – М. : Лепта Книга, 2010. – 800 с.
3. Сковорода Г. Листи до Михайла Ковалинського / Пер. П. Пелеха // Сковорода Григорій. Твори в двох томах. Т. 2. Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. – Укр. Науковий інститут Гарвардського ун.-ту. Інститут л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1994. – С. 226-320.
4. Сковорода Г. С. Наркіс. Розмова про те: пізнай себе / Пер. В. Шевчука // Сковорода Григорій. Твори в двох томах. Т. 1. Поезії. Байки. Трактати. Діалоги – Укр. Науковий інститут Гарвардського ун.-ту. Інститут л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1994. – С. 151-195.

Жанна Янко (Дрогобич)

ПРОБЛЕМА ЩАСТЯ ТА «СРОДНОЇ ПРАЦІ» СКОВОРОДИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Загальноприйнято розглядати проблему щастя та «сродної праці» як деяку діалектичну єдність у філософському вченні Григорія Сковороди. Вони мають, зрештою, й окремі субстанційні буттєві тлумачення, що окреслюють сенс життя людини, її земну долю та життєвий вибір. Погоджуємося з видатним християнським мандрівним філософом, що ці

поняття вписуються у його три світоглядні світи: «град небесний», «град земний» та «світ символічний», тобто біблійний.

Духовна складова є надзвичайно важливою, оскільки в людині те ж духовне і є метафізичним, тобто має божественну сутність та надфізичну (точніше, «після фізичну»), хоча єдність душі й тіла, за Сковородою, пояснюється через двонатурність людини та інших світів. У «Розмові п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» Сковорода спонукає до роботи над своїм внутрішнім та зовнішнім станом: «Немає кориснішого й важнішого, як богомудро управляти зовнішньою, домашньою й внутрішньою економією, тобто пізнати себе й зробити порядок у власному серці» [6, с. 245–246]. Особистість має різні вияви, а робота над «серцем» як основою «внутрішньої невидимої натури» є надважливою та надважкою, бо це постійне самопізнання з метою самовдосконалення.

Варто підкреслити саме соціальну складову проблеми щастя та «сродної праці». Духовне та божественне перетинаються у соціальному з'явленні чи вияві. Одним з таких значущих явищ постає освіта, де зосереджений «світ символів» Сковороди у культурному здобутку людства. Учителем повинна бути особа, яка має божественне покликання навчати, нести світло знання. Тому виникає питання: чи покликання та «сродна праця» – це одне й те ж? Якщо пояснювати «сродну працю» як те, що належить людині від народження як задаток, то тоді це тотожні поняття. Не можемо остаточно заперечувати чи відкидати природні задатки людини, як духовного, так і фізичного плану, хоча, якщо їх не розвивати, не зважати на них, не відкривати їх у собі, то й вони не з'являться, не виявляться, залишаться у зародковому стані. Слідом за Сковородою, Іван Франко стверджував, що найціннішою є для людини саме праця як соціокультурна реалізація себе.

Суспільно-культурний окіл здатен створювати умови для розкриття себе і реалізації особистості у сфері «сродної праці». А може й навпаки: «створити» несприятливі, деструктивні умови, що будуть руйнувати особистість чи не допомагатимуть у соціально-культурному становленні через освіту, в тому числі. Суспільні умови конструктивного характеру дуже тісно пов'язані з навчально-виховним процесом, тобто з освітою. Аматорство теж має право на повноцінне існування, оскільки любити своє хобі – це означає постійно вдосконалюватися у ньому, вправлятися. У контексті здобуття освіти маємо розуміти аматорство і як самоосвіту, самовиховання, самовдосконалення, роботу над своєю душею та входження у світ культури. Так само здобуття певної спеціальності повинно бути пов'язане з постійною працею над собою, практикування, підвищення кваліфікації (без іронії) та оволодіння будь-якими іншими навиками, знаннями, вміннями, які зараз називають (заміняють, але чи повноцінна така заміна?) компетентностями. Адже освіта повинна

відповідати вимогам часу, «духу часу», новим тенденціям та накресленим перспективам. Важливо обирати професії, які затребувані та будуть затребуваними у майбутньому, саме в цьому вбачаємо суспільну складову, що пов'язана з крокуванням (а, радше, рухом зі швидкістю світла у цивілізованому світі та черепашачим рухом в українському суспільстві) до нового технологічного ладу. Це не означає, що все старе треба забути й відкинути. Навпаки, багато чого «старого» варто залишити, якщо це позитивні речі, як наприклад, виховання, деякий примус до навчання, опанування фундаментальних знань, умінь, навичок, що були й будуть основою становлення людини як освіченої та культурної особистості. Звісно, що варто йти в ногу з часом, тому треба враховувати нові тенденції розвитку науки та техніки, а також гуманітарної складової, щоб вносити суттєві корективи в освіту, а далі усупільнювати, здійснювати та реалізовувати ці новинки в житті. Бо від зміни лише вивіски, назви не можливо змінити суть процесу. З іншого боку, відомо, як корабель назвеш, так він і попливе. Від оптимізації та реформування в сучасній освіті теж залишається бажати кращого, оскільки за, здавалось би, новими оригінальними назвами криється не завжди суть, що буде корисною для освіти, освітян та суспільства загалом.

Можливе й тлумачення «сродної праці» як соціальної діяльності. Людина здійснює свій життєвий вибір щодо професії, яка вже існує у суспільстві. Відчуття та усвідомлення поклику до певної трудової діяльності теж важливий момент, але не менш важливо опанувати цієї професією, бути готовим до неї та отримувати задоволення від цієї професії. Якщо це освітянська нива, то вона пов'язана, як з позитивними, так і з негативними чи неприємними моментами, як, зрештою, будь-яка інша професійна стежка. На переконання проф. Т. Біленко освіта – це «функція соціуму, необхідна для його інтелектуального відтворення і розвитку; вона перебуває під пильним контролем розмаїтих інституцій, які покликані сприяти трансляції культури, соціалізації особистості, вихованню нових поколінь» [1, с. 159]. Далі дослідниця зауважує, що «суспільство використовує освіту для того, щоб мати особистість, сформовану за визначеною моделлю (взірцем), і вважає, що це – оптимальний варіант. Але чого хоче сама особистість? І як їй збагнути, що насправді їй потрібно? Це залежить від світоглядних орієнтацій, а вони формуються докільціям, у якому визначальна роль належить соціальним інституціям: сім'ї, школі, референтній групі» [1, с. 159].

Учитель має справу з людиною, з майбутнім поколінням. Тому людиноцентричність важлива не лише в освіті, а й в суспільстві, частиною якого є освіта. Культуроцентричність є вельми значущою рисою освіти, оскільки культура постає як «третій суб'єкт» в освітньому просторі, на думку професора Володимира Возняка: «Найістотнішим є факт, що цей

суб'єктний контекст втягує у себе предметний матеріал вже не як об'єкт вивчення, насичення, споживання, а саме як культурний зміст» [2, с. 246]. Суб'єкт педагогічної діяльності «може мати безліч імен: “спілкування”, “співробітництво”, “свобода”, “дух”, “культура”» [2, с. 248]. Головно, щоб особистість відчувала дух свободи: «Атмосфера первісно даної свободи постає необхідною умовою становлення по-справжньому вільних людей» [2, с. 248].

У сучасній освітній парадигмі декларується людиноцентричність. Але в гонитві за реалізацією себе як учителя, чи як учня, чи як «готового спеціаліста» ця людиноцентричність поглинається освітою, суспільством, земним світом, який хоче впіймати людину, за Сковородою. А найвища мета життя вбачається, на думку філософа, у досягненні щастя. У праці Сковороди «Кільце (Дружня розмова про мир душевний)» зазначається: «як здоров'я має свою осілість не зовні, а всередині тіла, так мир і щастя в найглибшій точці душі нашої перебуває і є здоров'ям її, а нашим блаженством» [6, с. 262]. Саме щастя має відкрити в собі кожна людина через самопізнання. А самопізнання здатне також віднайти у собі талант як дар божий, який може розумітися як «сродна праця». У «Вхідних дверях до християнського добродія» Григорій Сковорода застерігав та навчав: «Численні тілесні потреби очікують тебе, та не в них щастя, бо серцю твоєму потрібне лиш одне, і там Бог і щастя, воно недалеко. Близько. У серці та в душі твоїй» [6, с. 54]. Звісно, що богопізнання – це найголовніша мета самопізнання, за Сковородою. Якщо дивитися на цю проблему через суспільний фокус, а ще й крізь призму освіти, то можна побачити багато аспектів, які мають місце у сучасному освітньому просторі. Або ж повинні бути складовою справжньої фундаментальної освіти, яка мала б мати світоглядну та образотворчу (у широкому розумінні) щодо особистості функції. Здобуття знань – це важкий шлях, навіть, тернистий, але вартий того, щоб пізнавати світ і людину засобами наук, як природних, так і гуманітарних. Так само шлях самопізнання та Богопізнання – це важка праця над собою, над своїм серцем як серцевиною духовного світу людини. Сковорода у «Розмові, що називається Алфавіт, або Буквар миру» наголошував на самопізнанні та пошуку щастя всередині самого себе: «Твоє щастя, і твій мир, і твій рай, і твій Бог є всередині тебе» [6, с. 311]. Діалектика покликання та вільної реалізації особистості, в тому числі, у професійному сенсі чи у якійсь царині «заняття для душі», полягає у складності причин, умов та наслідків різних чинників. До перешкод можуть належати: оцінювання, радше відсутність оцінок у початковій школі, невідповідність оцінювання та рівня знань учнів чи студентів, відмова від похвали чи картання за успіхи чи недоліки, опосередковане навчання-спілкування, яке не спонукає живому безпосередньому діалогу та взаємодії, нівеляція етико-моральної складової, що веде до втрати людяності. Адже

людина пізнає себе і через довколишнє суспільно-культурне середовище, тобто і через інших особистостей – однолітків, наприклад, чи тих, на з кого можуть брати, бажано, позитивний приклад. А після онлайн навчання при зустрічі віч-на-віч студент та вчитель тепер часто не впізнають один одного, хоча спілкувалися впродовж семестру чи навчального року через інтернет-патформи. Живе безпосереднє спілкування починає ставати величезною розкішшю та благодаттю, яку доведеться повертати, відроджувати та виборювати, щоб освіта залишала за собою часточку втаємниченості та чогось надважливого у суспільстві як царина, що покликана готувати-навчати та виховувати майбутнє покоління. Не маємо на увазі надтаємничість, якою відома Піфагорійська школа з її строгими правилами. А Дмитро Чижевський відзначав деякий анархізм у філософії Сковороди, прагнення до волі, свободи, козацького запалу [7]. Можемо підкреслити ці людські риси, оскільки вони мають творчий характер, якщо їх застосувати у сучасній освітній чи трудовій царині загалом. І досягнення щастя Сковорода вбачав через віднайдення свободи, яку можуть забезпечити знання та заняття улюбленою суспільною справою. Етична проблематика у мандрівного філософа-педагога ґрунтується на християнських чеснотах та тісно пов'язана із суспільними умовами буття пересічних селян. Тобто аскетичному способу життя Сковорода надавав перевагу, бо вважав, що духовне зростання та просвітлення ведуть до «чистої» совісті, що надзвичайно актуальними постають у сучасних умовах кризи освіти, кризи духовності, кризи людяності. Щоб подолати ці кризові явища, варто зазирнути углиб морально-етичної проблематики, яку порушував Сковорода, та наповнювати освіту тими змістами, які б сприяли творенню культурної особистості, що прагне щастя через спраглисть до знань, через оволодіння свободою. Свобідна особистість здатна саморозвиватися та віднаходити себе у тій ніші суспільного буття, яка буде їй до душі та не буде суперечити совісті.

Григорій Сковорода зауважував «утаємниченість» через символічно-алегоричні поетичні твори та філософські трактати. Хоча, радше, мав на увазі процес діалогу людини із собою та з Богом. Але чому б не повернути такий діалог та діалогізм у сучасну освіту, не повернутися обличчям до людини, до її людського внутрішнього, щоб вона змогла себе реалізувати у сучасному непростому, бурхливому, швидкоплинному світі. Діалог повинен залишатися основою спілкування в освітньому просторі. Без належної та відповідної (часові, умовам, професії тощо) освіти не можливо віднайти себе у тій чи іншій праці. У будь-якій можна, але чи здобуде людина щастя у такому разі? Зрештою, чи зможе забезпечити себе, щоб вижити. З іншого боку, для некваліфікованих робіт не потрібно жодних дипломів, і в простій щоденній рутині людина може віднаходити щастя. Але чи цього кожній людині буде достатньо? Чи не повернемося тоді до

середньовіччя чи первіснообщинного ладу? Адже суспільний поступ здатен деградувати та прогресувати, і багато що залежить від освіти, яка не лише здатна на створення певних реальних плодів відразу, але й своєю науковою складовою проливає світло «науки та знань» на далеку перспективу.

Література

1. Біленко Т. Феномен слова в українських реаліях: (Філософ.аспект): Монографія. К. : Знання України, 2003. 432 с.
2. Возняк В. С. Співвідношення розсудку і розуму як філософсько-педагогічна проблема: Монографія / В. С. Возняк. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана-Франка, 2008. 357 с.
3. Євдокимов В.І., Микитюк О.М. Г.С. Сковорода про виховання молоді// Педагогіка і психологія: збірник наукових праць: присвяч. 275-й річниці від дня народж. Г.Сковороди / М-во освіти України, Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. Випуск 6. Харків, 1998. С. 3-4.
4. Козлов Є Хочеш бути щасливим – будь ним / Є.Козлов// Університетська кафедра. – 2012. – №1. – С.68 – 78. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukaf_2012_1-9
5. Попович М.В. Діалог культур і раціональність // Історія філософії: Досвід теоретичної саморефлексії. К. : Укр. центр дух. культури, 1998. С.69 – 71.
6. Сковорода Г. Розмова, що називається Алфавіт, або Буквар миру // Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Пер. М.Кашуба. Пер. поезії В.Войтович. Львів : Світ, 1995. 528 с.
7. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди / Д. Чижевський // Філософські твори: в 4-х тт. Т.1. [Під ред.В.Лісового]. К. : Смолоскип, 2005. С. 163 – 388.

Володимир Возняк (Дрогобич)
Степан В. Возняк (Івано-Франківськ)

МІРКУВАННЯ СТОСОВНО КОНЦЕПТУ «СРОДНА ПРАЦЯ» (якою мірою «природні нахили» є вродженими)

Стосовно концепту Григорія Сковороди «сродна праця» написано дуже багато. У вченні мандрівного філософа це поняття посідає центральне місце. Саме сродна праця є шляхом до щастя і гармонії людських стосунків. «Жити за натурою» значить у вустах Г.С. Сковороди *жити у злагоді з*